

יז. בעניין שינוי הנמצאים זה מזה: בכמות - על ידי הספירות, ובאיכות - על ידי האותיות (כה)

ואותו האָחד (הוא) הַתְּחַלֵּת (=מקור) "שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם נְתִיבוֹת פְּלֹאוֹת חֻכְמָה" (שהן הבסיס לשוני בנבראים), אֲשֶׁר הֵן "עֵשֶׂר סְפִירוֹת וְעֵשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת". הוֹרָה (=רמז בזה) עַל יְצִיאַת הַנִּמְצָאוֹת (=הנבראים) אֶל הַפְּעַל, שֶׁהֵם יִבְחָנוּ (=יהיו שונים זה מזה) בַּכְּמוֹת (הרמוזה בעשר ספירות) וּבְאִיכוֹת (הרמוזה בכ"ב אותיות).

והַכְּמוֹת (היא) מְסֻפָּר, וְסוּד הַמְּסֻפָּר אֲמָנָם הוּא בְּעֵשְׂרָה, כְּמוֹ שְׁאָמַר (ב,א): "עֵשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִמְיָה, עֵשֶׂר וְלֹא תִשַׁע, עֵשֶׂר וְלֹא אַחַת עֵשְׂרֵה". וְלִהְיוֹן (=ובהן יש) סוּד כְּמוֹס לְמָה עֲמַד הַחֲשִׁבוֹן עַל עֵשְׂרָה, לֹא יוֹתֵר וְלֹא פָחוֹת. וּלְפִיכֶךָ סִמְךָ לוֹ מֵאֲמַר: "הִבֵּן בְּחֻכְמָהּ וְחָכַם בְּבִינָהּ בְּחֵן בְּהֵם וְחָקַר מֵהֵם וְדַע וְחָשַׁב וְצוּר (=וצייר) וְהָעֵמֵד דָּבָר עַל בְּרוּרוֹ וְהִשָּׁב יוֹצֵר עַל מְכוֹנוֹ, וּמִדַּתָּן עֵשֶׂר שְׁאִין לִהְיוֹן סוּף"²²⁷.

אַחַר כֵּן (שם א,א) הַזְכִּיר הַבְּחִינָתָן בְּאִיכוֹת. וְחִלַּק (את) עֵשְׂרִים וּשְׁתַּיִם הָאוֹתִיּוֹת לְשִׁלְשָׁה חֻלְקִים: "שְׁלֹשׁ אֲמוֹת"²²⁸, וְשִׁבַע כְּפוֹלוֹת, וּשְׁתַּיִם עֵשְׂרָה פְּשוּטוֹת".

וְאָמַר (שם ב,ב): "שְׁלֹשׁ אֲמוֹת - אִמ"ש, סוּד גְּדוֹל מְפֹלָא וּמְכֻסָּה, שְׁמִמְנוּ יוֹצְאִין רוּחַ מִיֵּם אֲשֶׁר שָׁבְהָן נִבְרָא הַכֹּל". וְשֵׁם (=והשווה את) יְחִסִּי אֵלֶּה הָאוֹתִיּוֹת עִם יְחִסִּי הָעוֹלָם הַגְּדוֹל וְהַקָּטָן - רְצוֹנֵי לוֹמַר הָאָדָם²²⁹, וְיְחִסִּי הַזְּמַן, אֶחָד²³⁰, וְקִרְאָם (שם ב,ו) "עֵדִים נְאֻמָּנִים (שמקור כל ההוויה אחד), עוֹלָם וְנִפְשׁ (=אדם) וְשָׁנָה (=זמן)"²³¹. הוֹדִיעֵנוּ (בזה) כִּי הַסֵּדֶר (שבכל אחד מהם) אֶחָד (=שווה בהתאמה, הבא) מְמַסְדֵּר אֶחָד יִתְעַלֶּה וְיִתְקַדֵּשׁ, וְאֵם (=ואף ש) הַנִּמְצָאִים מִתְחַלְּפִים וְשׁוֹנִים זֶה מִזֶּה, הֵרִי הַתְּחַלְּפָם מִחֻמְרֵיהֶם שֶׁהֵם מִתְחַלְּפִים: מֵהֵם עֲלוּיֹן וּמֵהֵם תַּחְתּוֹן, וּמֵהֵם עָכוּר וּמֵהֵם יוֹרֵד, אֲבָל מֵאֵת מְעַנֵּיק הַצְּרוּרוֹת וְנוֹתֵן הַתְּכוֹנוֹת וְהַסֵּדֶר - הַחֻכְמָה בְּהֵם כָּלֵם אַחַת, וְהַשְּׁגָחָה מִתְאַמֵּת, עֲרוּכָה בְּסֵדֶר אֶחָד בְּעוֹלָם הַגְּדוֹל, וּבְאָדָם, וּבְסֵדֶר הַגְּלִגְלִים (בהם תלוי סדר עונות השנה), וְהֵם אֲשֶׁר אָמַר עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם עֵדִים נְאֻמָּנִים עַל אֶחָדוֹתוֹ, עוֹלָם וְנִפְשׁ וְשָׁנָה.

הערת - ילמד ענוים דרכו

- 227 עיין שם בכל הפרק, שעוסק בעשר הספירות.
- 228 וברס"ג "אמהות".
- 229 עיין לעיל ד,ג.
- 230 כלומר אותן ההבחנות שיש בין שלוש האותיות הללו יש גם בעולם וגם במבנה האדם וגם במבנה הזמן.
- 231 ספר יצירה ה,ו-ז: "שלוש אימות, שבע כפולות, י"ב פשוטות - אלו כ"ב אותיות, שבהם יסד י"ה יהו"ה צבאו"ת אלוהים חיים אלוהי ישראל אל שדי רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו. עדים נאמנים שלושה הם, וכל אחד ואחד לבדו עומד, ומעידין על האל כי הוא אחד ואין לו שני. ואלו הן, עול"ם שנ"ה נפ"ש".

מסלול 1: יום ג לפרשת בא
מסלול 2: יום ה לפרשת וארא

וְצִיר סֶדְרִים בְּקָרוֹב²³² כְּתִבְנִית זו :

שלוש אמות - א מ ש :

ש	מ	א	
אש	מים	אוויר	בעולם :
ראש	בטן	גווייה	בנפש :
חום	קור	רְוִיָּה	בשנה :

שבע כפולות - ב ג ד כ פ ר ת :

ת	ר	פ	כ	ד	ג	ב	
לבנה	כוכב	נוגה	חמה	מאדים	צדק	שבתאי	בעולם :
שלום	זרע	חן	חיים	ממשלה	עושר	חכמה	בנפש :
שני	רביעי	שישי	ראשון	שלישי	חמישי	שבת	בשנה :

שתים עשרה פשוטות :

ק	צ	ע	ס	נ	ל	י	ט	ח	ז	ו	ה	
דגים	דלי	גדי	קשת	עקרב	מאזנים	בתולה	אריה	סרטן	תאומים	שור	טלה	בעולם :
איבר	איבר	איבר	איבר	איבר	איבר	איבר	איבר	איבר	איבר	איבר	איבר	בנפש :
לישון	לשחוק	לכעוס	להרהר	להלך	לעשות	לתשמש	לטעום	לדבר	להריח	לשמוע	לראות	
אדר	שבט	טבת	כסלו	מרחשון	תשרי	אלול	אב	תמוז	סיון	אייר	ניסן	בשנה :

אָחַד (=הבורא) עַל גְּבִי שְׁלֹשָׁה (=אמות), וְשְׁלֹשָׁה עַל גְּבִי שְׁבַעָה (=כפולות), וְשְׁבַעָה עַל גְּבִי שְׁנַיִם עָשָׂר (=פשוטות)²³³.

וּבְאֵיבָרִים הָאֵלֶּה מְקוּם הַשְׁתַּתְּפוּת (=לספק)²³⁴, כְּגוֹן: "כְּלִיֹּת - יוֹעֲצוֹת, וְטָחוּל - שׁוֹחֵק,

הערות - ילמד עננים דרכו

232 עיין בהערות מו"ר הגר"י שילת ובהערות פרופ' שורץ שאין זהות בין הפרטים שלפנינו בריה"ל לנוסחים של ספר היצירה שלפנינו.

233 ספר יצירה ו, ז: "אחד על גבי שלוש, ושלוש על גבי שבעה, ושבעה על גבי שנים עשר. וכולן אדוקים זה בזה".

234 לעיל אמר "איבר לכעוס איבר לשחוק". ובברכות סא, א-ב: "תנו רבנן: כליות יועצות, לב מבין, לשון מחתך, פה גומר, ושט מכניס ומוציא כל מיני מאכל, קנה מוציא קול, ריאה שואבת כל מיני משקין, כבד כועס, מרה זורקת בו טיפה ומניחתו, טחול שוחק, קרקבן טוחן, קיבה ישנה, אף נעור. נעור הישן, ישן הנעור - נמוק והולך לו". ולכאורה קשה לייחס לאיברי הגוף רגשות. מסביר ריה"ל שאיברים אלו בפעולתם הגופנית יוצרים השפעה עקיפה על הרגשות.

וקָבָה - יִשְׁנָה". ואין להרחיק שיהיה לפליות כח (=השפעה) בטוב העצה, הואיל ואנו רואים כעין זה באשכים, לפי שאנו רואים הסריסים יותר חלושי שכל מן הנשים, ומפני שחסרו האשכים - חסרו הזקן וטוב העצה²³⁵.

אבל "טחול שוחק" - לפי שבכחו הטבעי הוא מנקה את הדם והראה מן העכירות והדליחיות, ובהנקותם תהיה השמחה והשחוק.

אבל "כבד כועס" - בגלל המרות המתלדות בו.

אבל "הקבה" - הרי היא פנוי לכלי המזון.

ולא זכר (=הזכיר במניין האברים את) הלב מפני שהוא מלך (=מנהיג)²³⁶, ולא (הזכיר את) הסרעפת והראה, מפני ששניהם שמשים לו ביחוד, ואינם שמשים לכל הגוף אלא בדרך המקרה, לא בכונה (=במטרה) ראשונה.

והמח - נכנס בכלל פרטי החושים הנובעים ממנו.

וכל שכן שיש לאיברים שהם למטה מהסרעפת החולקת - סוד, לפי שהם הטבע הראשון, והסרעפת חולקת (=מפרידה) בין "עולם הטבע" (שבאדם, שבו האדם דומה לצמחים בעניין הטבעי - כוח הגידול וההולדה כמבואר לעיל א,לא) ו"עולם החי" (שבאדם, שבו האדם דומה לבעלי החיים בעניין הנפשי (כמבואר לעיל א,לג), על ידי הלב ומשרתיו), כמו שהצואר חוצץ בין "עולם החי" ו"עולם הדבור" (העניין השכלי, שבו נתייחד האדם מבעלי החיים כמבואר לעיל א,לה), כמו שזכר אפלטון בספר טימאוס²³⁷.

והמוצאים הראשונים - אמן הם מעולם הטבע, ושם שרש ההויה, כי הנה משם נובע הזרע, ושם נברא העבר במה שבין ארבעה יסודות. ומשם (דיוקא) בחר יתעלה האיברים המקרבים (על גבי המזבח), החלב והדם ויותרת הכבד ושתי הפליות, ולא בחר לב ולא

הערות - ילמד ענוים דרכו

235 במדע היום ברור שקיימת השפעה של חומרים והורמונים שונים על תפקוד המוח ועל היכולת השכלית, המידותית וההתנהגותית. ויש איברים המשפיעים על רמת החומרים הללו בגוף.

236 כן כתב רס"ג בפירושו לספר יצירה. ועיין לעיל ב,כו: "ונעשה הגוף כלו מסדר סדר אחד, שב אל הנהגת הלב, אשר הוא המשכן הראשון לנפש, ואם תחול במח - הרי הוא חול משני במצוה הלב". ריה"ל מקשה ומתרץ מיד: הלב לא נזכר כי הוא ראש האיברים, כלומר הוא המרכז של כולם והנפש החיה שפועלת בכלום וכולם פועלים על פי דברו. וזה מבואר בספר יצירה ו,ד: "תלי בעולם - כמלך על כסאו, גלגל בשנה - כמלך במדינה, לב בנפש - כמלך במלחמה". ריה"ל יבאר מאמר זה לקמן.

237 אפלטון, כתבים, כרך ג' עמ' 581 (מתוך הערת פרופ' שורץ).

דבר זה גם הוא מלמד על האחדות האורגנית של כלל הנבראים: יש קשר בין עולם הצומח לעולם החי, ומהם לעולם המדבר, שכל אחד כולל את מה שמתחתיו, אבל גם מוסיף עליו, עד שגם הקומה הראשונה מקבלת צורה חדשה. דרך משל: כוח הרבייה באדם דומה לעולם החי ואפילו לצומח, אך למרות זאת אופי פעולת הרבייה שונה אצל האדם, והיא מתפקדת בפועל באדם בהופעה רצונית ושכלית.

מסלול 1: יום ג לפרשת בא
מסלול 2: יום ה לפרשת וארא

מִתְּ וְלֹא רָאָה וְלֹא סָרְעַפְתָּ. וְהַסּוּד סְתוּם²³⁸, וְהַפְּרוּשׁ אָסוּר, וְכָבֵד נְאָמַר: ²³⁹ אֵין דוֹרְשִׁין בְּסֶפֶר יְצִירָה, אֶלָּא בְּתַנְאִים שְׁלֵעֲתִים רְחוּקוֹת יִזְדְּמְנוּ.

שאלות מנחות:

- ✦ ממה נוצר השוני בנמצאים? מהם שני הפרמטרים המשפיעים על שוני זה?
- ✦ מה מוכיח המחבר מכך שגם בשלוש אימות וגם בשבע כפולות וגם ב"ב פשוטות יש חלוקה של עולם, שנה, נפש?
- ✦ האם ניתן למצוא דוגמאות נוספות לדברי ריה"ל שניתן להמחיש בהן שהגוף משפיע על הנפש?
- ✦ מה ניתן ללמוד מכך שיש חלקים באדם שבהם הוא דומה לצומח וחלקים שבהם הוא דומה לחי?
- ✦ למה מקריבים על גבי המזבח דווקא את החלקים שמתחת לסרעפת?

הערות – ילמד ענויים דרכו

238 נראה שרומז כאן לסוד היחוד הנעשה על ידי הקרבנות (עיין רמב"ן ורבנו בחיי לויקרא א, ט). וז"ל הרמח"ל בדעת תבונות סי' קס: "ואמנם עילוי של הכבוד נעשה מכוח כל הנמצאות כולם למיניהם, כל אחד לפי הפעולה המיוחדת לו. וזאת היתה כוונתו של הכהן בעשותו עבודת הקרבנות, בפרט בקרבן התמיד, שנאמר בו: 'את קרבני לחמי', שהוא מה שמקריבים לפניו ית' בכל יום ויום לתועלת כל הנמצאות כולם; והיה מכוון בו להעלות כבודו של מקום ב"ה מקיבוץ כל המינים שבנמצאות, כל אחד לפי מה שנוגע לו. וזאת היתה חכמה גדולה שהיו הכהנים צריכים להתחכם בה, להיות נגשים אל, ה' ית' בעד כל ישראל, ושתהיה עבודתם רצויה באמת. ועל כן נאמר: 'כי שפתי כהן ישמר דעת, ותורה יבקשו מפיהו' וגו'. והיו מכוונים לקשר כל הנבראים בבורא, ויודעים מה שצריך להשלמת ענין זה, ומכוונים בכל הפרטים המצטרפים, שהם סדרי העבודה בכל עניני הקרבן, וכזריקת הדם, וכהקטרת הקטורת, כולם עשויים לסתרים עמוקים להשלמת כל הנמצאות בהדבקים בבורא ית"ש. וביאור זה הברר מרחיק והולך מאוד, אך אין כאן מקומו. ואמנם הכוונה הכללית הוא לקשר כל הנמצאים, התחתונים והעליונים שעל גביהם, כולם בכבוד העליון, שנאמר בו: 'הלא את השמים ואת הארץ אני מלא', וזה באותם הסדרים המתוקנים לזה. וזה בבחינת עבדים המתקבצים תחת צל אדוניהם".

239 משנה חגיגה ב, א: "אין דורשין... במעשה בראשית... ועיין רש"י לחגיגה יג, א: "סתרי תורה – כגון מעשה מרכבה וספר יצירה ומעשה בראשית".